

О.В. ГРИШУНІН

УДК 321. 323.382

## ДЕЯКИ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РИНКІВ

Рассматриваются проблемы глобализации мировых рынков, возникновения глобальных монополий, создания «еврозоны». Проанализированы перспективы глобальной финансовой конкуренции и ее влияние на мировую экономику и развитие человечества, а также роль ТНК. Выделены основные аспекты потенциального противоречия между США и «еврозоной».

Ключевые слова: общемировые рынки, глобальная монополия, еврозона, транснациональные монополии, международное экономическое регулирование, национальной финансовой системы, финансовая конфронтация.

Розглядаються проблеми глобалізації світових ринків, виникнення глобальних монополій, створення «єврозони». Були проаналізовані перспективи глобальної фінансової конкуренції і її вплив на світову економіку і розвиток людства, а також роль ТНК. Були виділені основні аспекти потенційної суперечності між США і «єврозоною».

Ключові слова: загальносвітові ринки, глобальна монополія, єврозона, транснаціональні монополії, міжнародне економічне регулювання, національної фінансової системи, фінансова конфронтація.

The problems of globalization of world markets are considered, origins of global monopolies, creations of «euroarea». The prospects of global financial competition and its influence on a world economy and development of humanity are analysed, and also the TNC role. The basic aspects of potential contradiction between the USA and «euroarea» are selected.

Keywords: global markets, global monopoly, the eurozone, transnational monopolies, international economic regulation, the national financial system, financial confrontation.

Глобалізацією як явищем загальнопланетарного масштабу займалися в різний час такі російськомовні, україномовні і англійськомовні учені як Анхайр Г.М., Арутюнов В.Х., Бек У., Білорус А.Г., Головатий Н.Ф., Панарин А.С., Скаленко А.К., Сміт Дж., Соколов До., Шепелев М.А. і інші. Автор даної статті ставив перед собою більш скромну задачу - показати єство глобалізації і деякі її суперечності у сфері економічного та фінансового розвитку країн.

Існують найрізноманітніші визначення поняття «глобалізації». Заслужує уваги, на наш погляд, наступне, дане Р. Робертсоном: «Глобалізація - це історичний процес

посилення контактів між різними частинами світу, який все більш приводить до одноманітності в житті народів планети» [4, с.58].

Уявлення про глобалізацію виникли, перш за все, через все більш глибоке розуміння взаємозв'язку в світі. Ми є свідками бурхливого розвитку міжнародної кооперації у виробничій сфері, розробок і упровадження науково-технічних досягнень. Інтенсифікація діяльності людини в космосі, вплив промислового виробництва окремих країн на екологію найважливіших регіонів світу вимагають постійної міжнародної



співпраці і формування єдиної стратегії управління цими процесами.

Одна з складових процесу глобалізації – забезпечення поступального і пропорційного розвитку економіки окремих країн. Ніякого вирівнювання економічного розвитку між «великими» і «малими» державами не відбулося. Навпаки, розрив катастрофічно збільшується, а з переходом безлічі країн від індустріальної стадії розвитку до інформаційної прірва між багатими і бідними країнами постійно росте. Мало того, глобалізація не тільки підштовхнула, але і прискорила економічні кризи навіть в країнах, що вважалися заможними, стабільними і непорушними. Вона вимусила маленькі особливо європейські країни, до об'єднання, а великі (США, Індію, Китай, Росію) – поставила під загрозу розпаду [ 7 ]. Звідси спроба перших будь-яким способом забезпечити національну безпеку, утриматися в гострому протиставленні, а других – створити ілюзорну єдність, продемонструвати свою силу і владу над іншими країнами, глобалізувати світ.

Формування єдиних загальносвітових ринків, принаймні у фінансовій сфері, і поступова інтеграція глобальних ринків різних фінансових інструментів в єдиний світовий ринок фінансів ставить на порядок денний питання про виникнення глобальних монополій [ 6 ].

Причина цього проста: єдиний ринок не можна поділити.

Відомі приклади розділення ринків були або у край недовговічні по відношенню до терміну життя пануючого товару, або ґрунтувалися на об'єктивних перешкодах, що утрудняли доступ частини конкурентів до яких-небудь принципово важливих елементів ринків.

Інформаційні технології, до мінімуму знижуючи трансакційні витрати і «ціну входу» на глобальні фінансові ринки, знищують ці перешкоди, усуваючи тим самим і «зачіпки» для всякого хоч скільки-небудь стійкого розділу цих ринків. Термін же життя пануючого товару - інформації -

спрямовується до нуля, що робить практично неможливим навіть тимчасовий розділ даних ринків.

В результаті виникнення глобальних монополій йде одночасно в двох напрямках:

- формування глобальних монополій на глобальних ринках окремих фінансових інструментів;

- формування єдиної глобальної монополії в результаті інтеграції вказаних ринків (зниження «ціни переходу» з одного на інший до незначно малого рівня).

В ролі останньої монополії все більшою мірою виступає американська держава, тісно взаємодіюче з транснаціональними корпораціями, що базуються на території США, у тому числі фінансовими, багато хто з яких через специфіку своєї діяльності не потребує організаційного оформлення.

Справа йде до того, що світова політика скоро перестане існувати на рівні держав, перемістившись, з одного боку, на наднаціональний рівень глобальних груп капіталів і технологій, з іншою - на внутрішній рівень політичного життя країни, контролюючи основну частину цих капіталів і технологій [ 8 ].

(Так, ще в 1997 році, під час розквіту проамериканської «команди молодих реформаторів», російські лобісти з підйомом знайшли, що сфера найефективнішого лобювання ряду питань внутрішньої російської політики перемістилася з рівня Уряду і Адміністрації Президента Росії на рівень Конгресу і адміністрації США. Так при СРСР для вирішення принципових питань розвитку союзних республік або областей треба було «виходити» не на їх власне керівництво, а на кураторів відповідних напрямів в Москві - в ЦК КПРС і Радміні).

В 1999 році обидві складові частини процесу глобалізації монополій протікали на фоні найважливішої події століття - запуску процесу введення «євро». Початок європейської валютної інтеграції став першим після виникнення на початку 90-х загальносвітового фінансового ринку

реальної, тобто спробою яка має шанси на успіх, поглиблення регіональної інтеграції до рівня, що перевершує інтеграцію глобальну [5].

Введення «євро» зменшить валютні резерви банківських систем миру (в першу чергу Європи) і вивільнить з них значну кількість доларів (тільки з Китаю - десятки мільярдів доларів).

Крім того, розрахунки на європейському ринку енергоносіїв йдуть в доларах. Переклад цих розрахунків в «євро», яке після введення останнього стає питанням часу, хай навіть і тривалого, вивільнить як мінімум декілька десятків мільярдів доларів.

Нарешті, купівельна спроможність найкрупнішої європейської банкноти в 500 «євро» буде вищим за купівельну спроможність найбільшої банкноти США в 100 доларів. Це переведе в «євро» основну частину крупних наявних сум Європи, причому не тільки в країнах валютного союзу, але і в їх сусідах, - також десятки мільярдів доларів.

Відсутність у керівництва «євросони» видимої заклопотаності подальшою долею цих доларів носить характер край руйнівної пасивності не тільки для США, але і для решти світу. Фактично ця пасивність провокує США на зусилля по додатковій дестабілізації світової фінансової системи.

Адже, щоб євро і долари не повернулися в США і не дестабілізували їх, вони повинні бути «ввібрані» іншими країнами. Таке «вбирання» світової резервної валюти в значних масштабах відбувається тільки в умовах глибокої економічної дестабілізації.

Таким чином, егоїстична байдужість європейців до благополуччя їх основного глобального конкурента - США - в стратегічному плані об'єктивно провокує останнього на деструктивні кроки по відношенню не стільки до «євросони», економічна потужність якої на першому етапі достатньо надійно оберігає її від короткострокових дій, скільки до третіх, економічно менш стійких країн,

сприятливим потенційним реципієнтом доларової маси, що вивільняється.

Найбільш загрозливими регіонами є Латинська Америка (в першу чергу Бразилія), деякі країни південного сходу і, в перспективі, Китай.

Проте стерилізація доларів шляхом дезорганізацій національних економік - не рішення проблеми, хай навіть і надмірно дорогим для людства чином, але лише спосіб відстрочити це рішення.

Остаточних і притому реальних варіантів такого рішення два.

Перший - здійснення довгострокових вкладень доларів, що вивільняються, в крупні проекти в зонах сумісного впливу США і Європи (наприклад, реконструкції російського Транссиба ради створення єдиної трансєвразійської магістралі «Лондон - Токіо»). Оскільки Росія політично поки що залишається в зоні впливу США, а економічно тяжіє до Європи, стерилізація надмірних доларів світу на її території буде для США обміном частини свого геополітичного впливу на коротко- і середньострокову економічну безпеку.

Цей варіант вимагає не тільки конструктивного підходу до проблеми (наприклад, він об'єктивно відповідає потребам «перегрітої японської економіки»), але і згоди російського суспільства на своє глибоке оздоровлення або хоча б готовності до нього.

Другий варіант - використання передиху, одержуваного за рахунок відтоку доларів в «периферійні економіки» світу, що дестабілізувалися, для організації «лобового конкурентного зіткнення» з «євросоною», слабим передвістям якого були зіткнення з ще не з'єднаною європейською економікою у вересні 1992 року і з економіками Південно-східної Азії які тільки що почали дорогу до інтеграції - в другій половині 1997 року.

Цей сценарій дозволяє США захопити стратегічну ініціативу і самостійно вибирати час, сферу і характер даного зіткнення, що



(враховуючи чинник раптовості) дасть їм перевагу.

При статичному розгляді перспектив такого зіткнення, що ґрунтується на зіставленні наявних запасів ресурсів, безумовно переважними представляються шанси Європи. Проте зіставлення в динаміці, з урахуванням різного рівня витрат, ролі найсучасніших технологій і фактично «природної (після знищення СРСР) монополії» США, що росте, на володіння ними і на розвиток їх, здійснений з урахуванням кардинальних відмінностей американської і європейської бюрократії (перша творить, друга існує) примушує в довгостроковій перспективі зробити рішучий висновок на користь США.

Вплив «динамічних чинників» якості технологій і бюрократії на сучасну конкуренцію побічно видно при зіставленні витрат, понесених європейськими і американськими капіталами в Південно-східній Азії і Росії: в обох випадках при будь-яких способах оцінки збитки європейців на порядок перевищували втрати американців. При цьому, якщо в США втрати несли в основному високоризикові структури, що знаходяться на периферії національної фінансової системи, то в Європі - переважно банки, які створюють її серцевину.

Немає підстави вважати, що в найближчі роки співвідношення ефективності двох фінансово-управлінських систем різко зміниться.

Крім того, США завжди можуть провести в тій або іншій формі дискримінацію принаймні наявної частини своїх доларів, що знаходяться зовні них. Це може бути зроблено, наприклад, під виглядом боротьби з міжнародною злочинністю: по-перше, тому що ця теза є стандартним прийомом США в міжнародній конкурентній боротьбі, а по-друге - тому що це правда: обіг значної частини доларів за межами США в тій або іншій формі був пов'язаний з порушенням законів і, таким чином, прогрес США був заснований певною мірою на неявиному

заохоченні злочинної діяльності за їх межами.

Звичайно, така дискримінація різко обмежить найважливішу фінансову складову економічної могутності США - використання національної валюти як світова резервна - і тому може бути застосований лише як «останній засіб».

Проте у будь-якому випадку, незалежно від результату глобальної фінансової конфронтації між США і Європейським валютним союзом, вона приведе до украй несприятливого для людства події: кардинальному уповільненню економічного розвитку Китаю, який може привести до його дестабілізації, хворобливого регресу і навіть розпаду.

Китай розвивається в значній мірі як експортно-орієнтована країна, що вторгається на ринки як Європи, так і США. Незалежно від підсумку зіткнення між останніми, це зіткнення понизить купівельну спроможність переможеної сторони і, відповідно, її імпорт, у тому числі з Китаю.

Останній навряд чи витримає раптове скорочення свого експорту, яке стане каталізатором всіх його внутрішніх проблем, що знаходяться сьогодні в зачатковому стані. Його ж дестабілізація стане подією, здатною ще до 2015 року повергнути в хаос всю світову економіку за межами переможця (США або «єврозони»).

Власне кажучи, перемога останнього буде «пірровою»: відкинувши конкурентів, а з ними і весь світ практично на покоління (і людей, і ключових технологій) назад, він позбавиться найважливіших ринків збуту для своєї продукції, що загальмує вже і його власний розвиток.

При цьому відбудеться втрата або принаймні консервація самих передових технологій: у разі перемоги «єврозони» - оскільки вона не уміє їх створювати, у разі перемоги США - через різке стиснення ринків продажу і реалізації цих технологій, що кардинально ослабить стимули їх

розробки і зменшить ресурси, що привертаються на цю мету.

Таким чином, переклад потенційної суперечності між США і «єврозоною», пов'язаною з введенням «євро» і вивільнення надмірної доларової маси, в площину негативної конкуренції, велика вірогідність гальмування розвитку всього людства.

Можливість гальмування загальнолюдського технічного прогресу є приватним проявом більш загального правила: розвиток може бути тільки загальним. Всяке придушення конкурентів підриває його, звужуючи і обіднюючи, збільшуючи ступінь монополізації, скорочуючи ринки збуту продукції переможця, і веде таким чином до загального гальмування розвитку і загнивання.

Стає очевидним: для людства самого по собі, в нашому традиційному його розумінні, проблеми його власного розвитку вже сьогодні стають дуже важкими. Національні держави стикаються з тим, що «середовища яке незаселено» стихійно утворюють наднаціональні структури (у тому числі наднаціональні структури, які володіють метатехнологіями), які, таким чином, багато в чому зумовлюють їх дії і через егоїстичні спонуки мимовільно ведуть людство до серйозних катаклізмів і різкого уповільнення розвитку.

Щоб не допустити описаного результату подій, необхідне те саме міжнародне економічне регулювання, про яке наврод чи не першим після Леніна в практичних термінах заговорив Дж. Сорос: «економічна ООН» відмінна від діючої політичної якісно меншим рівнем бюрократизації, оскільки фінансові процеси відрізняються якісно більш високою швидкістю і, відповідно, вимагають для свого регулювання якісно більшої швидкодії взагалі ефективності, ніж політичні.

Існуючі інтелектуальні і консультаційні «майданчики» глобальних фінансових груп, не дивлячись на домінування в них впливу США, цілком можуть стати «зародком» такої

організації. Її головною особливістю, що забезпечує, як і у разі ООН, принципову дієздатність, повинне бути загальне усвідомлення реальності взаємного знищення, що примушує найсильніших до пошуку компромісу з відносно більш слабкими і навіть визнання за ними права «вето» із стратегічних і найхворобливіших питань.

Основною задачею організації, покликаної здійснювати міжнародне економічне регулювання, об'єктивно є регулювання діяльності транснаціональних монополій. При цьому важливо розуміти, що «старі добрі виробничі» ТНК більше вже не є господарями миру. На зміну їм йдуть глобальні фінансові групи, розвиток звичайних і мета-технологій. Ці групи часто не були навіть формалізовані (що якісно утрудняє їх регулювання), але їх ефективність, мобільність і різносторонність якісно перевищують аналогічні якості традиційних ТНК.

Для розуміння актуальності проблеми достатньо вказати на ту, що співпала із зростанням видимих проявів активності саме глобальних фінансових груп передачу в 1993 році досліджень транснаціональних корпорацій від спеціалізованого органу ООН (UNCTC), який в цілому справлявся з цією задачею, на значно більш низький рівень, - відділу ЮНКТАД, який розглядає розвиток ТНК переважно з відомчих позицій цієї організації (по торгівлі і розвитку) і із інституційних причин у принципі не може справитися з комплексним відстежуванням і аналізом їх діяльності.

Це перша ознака отримання тією або іншою групою «порігового впливу»: припинення неприємних для цієї групи (як мінімум незалежних, а за відсутності потреби в рекламі - і просто будь-яких зовнішніх) досліджень її.

Як ми бачимо технологічний лідер людства Гейтс ще тільки збирається забезпечувати інформаційну прозорість інших країн - а наднаціональні монополії, що надають на світ визначальну дію,



випереджають на декілька років і його, превентивно ліквідовуючи в світових масштабах можливість навіть примітивно-статистичного дослідження свого розвитку.

Зростання впливу наднаціональних монополій може відтворити ситуацію рубежу 20-х і 30-х років минулого століття. Тоді панування приватних монополій в економіках самих розвинутих країн (включаючи з деякими обмовками і СРСР) привело до їх загинання і Великої депресії. В ході боротьби з останньою на національних рівнях були сформовані механізми державного контролю за монополіями, але була подолана вона була лише в ході підготовки до Другої Світової війни.

Розглядаючи ж події з погляду рішення питання про владу, не можна не звернути уваги на вельми істотні вади чисто економічного підходу. Так, безпосередньою причиною Великої депресії прийнято рахувати помилку, допущену американською державою: в мить, коли з економічної точки зору треба було радикально пом'якшувати фінансову політику, вона, навпаки, була кардинально посилена, що привело до біржового краху і господарської катастрофи.

Проте те, що з економічної точки зору було не пробачливою помилкою, з політичною було єдиним виходом. А вже в ті дні перед Америкою стояло не питання про економічне благополуччя, другорядне для будь-якого практичного політика, але головний і, строго кажучи, єдиний для всякої держави питання про владу.

В дні загрожуючого погіршення економічної кон'юнктури розв'язувалося, хто правитиме країною: держава - в умовах демократії в цілому все ж таки на користь суспільства, або нікчемна купка приватних монополій («олігархія» - в термінах російської журналістики) - в своїх власних інтересах, явно не відповідних суспільним.

І ради відновлення свого панування, частково втраченого після виникнення і розквіту в 20-е роки приватних монополій, американська держава без роздумів і

коливань, з неозорою, справді чубайсовскою рішучістю увєргнуло свою країну в безпрецедентні в історії людства біди, що знищили майже половину національної економіки і що залишили свій шрам в душі кожного американця, що пережив катастрофу.

Підкреслю два важливі для розуміння сьогоденної ситуації аспекти цих подій 60-річної давності.

Перш за все, це жахливе рішення було історично виправданим, оскільки приватні монополії із об'єктивних причин не могли виконувати необхідні функції держави, а їх панування загрожувало суспільству ще більшими бідами, хоча і дещо пізніше (що добре видно на прикладі Росії 1995-98 років).

По-друге, це рішення ухвалювалося стихійно, на рівні колективної свідомості (або навіть «колективного несвідомого») держави і суспільства. Не існує свідомств тому, що політичний аспект рішення зізнавався якими-небудь окремими, хай навіть самими високопоставленими, учасниками його ухвалення, - хоча зрозуміло, що люди, що віддавали собі звіт в політичному аспекті описуваних подій, ніколи і нікому не схотіли б признатися в цьому.

Ймовірно, що через стихійне і не усвідомлюване окремими сучасниками рішення якогось подібного питання про владу доведеться пройти в найближчому майбутньому і людству - на рівні світової економіки світової політики. Ймовірно, воно буде не менше важким для розвинутих економік, ніж для промислових і фінансових центрів США кінця 20-х років (що побічно підтверджує наш прогноз про уповільнення технологічного розвитку людства), і не менше руйнівним для менш розвинутих країн, ніж для американських сільськогосподарських захолустій того ж часу.

Ймовірно також, що «економічна ООН», про яку мовилося вище, виникне саме як механізм контролю за наднаціональними корпораціями і особливо - за глобальними

фінансовими групами, тобто кінець кінцем - про світову владу.

Що ж до зовнішнього по відношенню до нашої економічної системи (тобто по відношенню до всього людства) події, яка виведе його з посткризисної депресії, - що ж до цієї події, яка так само не залишить місця для зволікання і компромісу і так же мобілізує людство, як і Друга Світова війна, - то передбачати його з хоч скільки-небудь задовільним ступенем точності нам поки не дано.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов В.Х., Свінцицький В.М. Філософія глобальних проблем сучасності: Навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни. - К.: КНЕУ, 2003. - 75с.
2. Бек У. Что такое глобализация? - М.: Прогресс-Традиция, 2001. - 62с.
3. Білорус О.Г. Глобалізація та національна стратегія України. - К., 2001. - 45с.
4. Головатий М. Глобалізація як средство уничтожения национальных государств - «Персонал +», К., №11, 2004. - 58с.
5. Панарин А.С. Двуполушарная система мира: переосмысление дихотомии «Восток - Запад» // Глобальное сообщество: новая система координат (подход к проблеме). - СПб: Алетейя, 2000. - 96с.
6. Скаленко А.К. Глобальные резервы роста: Информация + интеллект + инновации / Ин-т мировой экон. и междуна. ф. отношений НАН Украины. - К.: Интеллект, 2002. - 85с.
7. Соколов К. Суперечності глобалізації (факти, аналіз, гіпотези). - «Персонал», К., 2004, №3.
8. Шепелєв М.А. Проблема світового порядку та політико-управлінський вимір глобалізації. - «Грані», Дн-вськ, 2005, №3(41).